

Prof. Dr. Ergin Çiftçi

Sporcu

erginciftci@gmail.com

Odysseus Gambiti

Hayatımız boyunca kaderimize karşı satranç oynarız.

Mavikale'nin bu sayısında, sokakta satranç oynayan bir mültecinin yaşamı üstüne odaklanan bir kısa filmi tanıtacağım: **Odysseus Gambiti**

FİLMİN KÜNYESİ

Türkçe adı	Odysseus Gambiti
Orijinal adı	Odysseus' Gambit
İngilizce adı	Odysseus' Gambit
Yönetmen	Alex Lora
Yapım yılı	2011
Yapımcı ülke	ABD, İspanya
Orijinal dil	İngilizce
Süresi	13 dakika
Eserin yazarı	Alex Lora
Oyuncular	Saravuth Inn
Yaş sınırı	13 yaş
IMDB Puanı	8.4

Perde açılır; bir adam içi eşyalarla dolu plastik bir kasayı yerde sürüklemektedir. Satrançsever izleyici bunu kimi zaman kendinde kimi zaman da rakiplerinde gördüğü, kale veya vezir gibi ağır bir taşın, bir dikey boyunca, hedefine doğru yavaşça ve dikkatlice götürülüşüne benzetir. Kasayla birlikte metroya bineriz, metro istasyonundan çıkınca bulunduğumuz yeri anlarız: New York, Manhattan, Union Square. Kasasını bu ünlü meydana kadar sürükledikten sonra hemen oraya yerleşiveren

Saravuth Inn, burada satranç oynayarak hayatta kalmaya çalışan Kamboçya asıllı bir Amerikalıdır.

Her sabah, bütün varlığını doldurduğu plastik kasayı sürükleyerek meydana gelir, masasını açar, satranç tahtasını dizer, kahvesini yudumlar ve rakiplerini beklemeye başlar. Union Square oldukça hareketli bir meydandır, Saravuth'un önünden her gün binlerce insan geçer. İnsanların bir kısmı buranın müdavimidir, kimiye ilk kez gelmiştir ve belki de bir daha hiç yolu düşmeyecektir.

Saravuth, kendisiyle satranç oynayan herkesten 5 dolar alır, kazanırsa para kendisinin olur, kaybederse... Kolay ko-

lay kaybetmez, hatta bazen çevreyi dolışmaya çıktığında karşılaştığı insanlar onu galibiyetle biten oyunlarından hatırlayıverirler. Oyuna kendi geliştirdiği hipermodern bir yolla başlar: Saravuth Açılışı! Eğer beyazları almışsa ve rakip de izin verirse **1. c4 ... 2. b3 ... 3. ♗b2 . .. 4. a3 ... 5. e3** hamleleriyle başlar oyuna (Diyagram 1). Dedik ya güçtür onu yenmek ama kaybederse aldığı paranın bağış olarak görülmesine de hiç itiraz etmez. Hemen hemen evsizdir, daha çocukken, Vietnam savaşı sırasında mülteci olarak getirilmiştir Amerika'ya. Amerikan vatandaşdır ama öfkeli ve ülkesine; bütün ailesinin ve dünyasının yıkılmasından başta onu sorumlu tutar.

Saravuth Inn: Bir sokak satranççısı.

Union Square, Manhattan, New York.

Üç çocuğu vardır, en küçüğü tıpkı kendisine benzer, onları açılışta dokunduğu küçük piyonlara benzetir, başlarına bir şey gelmeden vezirliğe terfi ettirebilmekten başka dileği yoktur.

Neşeli görüldüğüne bakmayın, aslında sağlığı da yerinde sayılmaz, acıktığı zaman değil, bulduğu zaman yemek yiyebilir. Kamboçya'da başından yaralanmıştır, bu yüzden sarası vardır, parasızlıktan ilaç da kullanamaz bunun için, ama çok şükür her gün nöbet geçirmektedir. Sesi güzeldir Saravuth'un, gitar da çalar, kendi çalıp söylediği şarkısı yerel bir radyoda bile çalınmaya başlamıştır: "I don't know why, I used to cry..."

Film boyunca kısa başlıklar altında Saravuth'un satrançla ilgili düşüncelerini öğreniriz:

1. Başlangıç: Satranç: "Evet satranç! Bir insanın bu oyunun bağımlısı olmasını anlayabiliyorum. Bağımlılık yapıcı. Bu oyundan öğrendiğim şey, hayatı çok yansıttığıdır; yaptığınız her kombinasyonda her şeyi hesapladığınızdan kesinlikle emin olmalısınız. Benzer şeyi

hayatta da yaptığımızı düşünüyorum ve bu insanda bağımlılık yapabilir."

2. Açılış: Saravuth Açılışı. "Bu benim açılışım, bunu seviyorum: **1. c4 ... 2. b3 ...**

3. ♖b2 ... 4. a3 ... 5. e3 bu kadar! Oynamanın hipermodern bir biçimi bu."

3. Gelişim: Rok yapmak. "Geleneksel olarak gelişim döneminde ve açılışın bir parçası olarak en fazla üç piyon hamlesi yaparsın. Gelişim, oyun ortasına girmeden önce şahınla rok yapmaktır. Bu satrancın sadece bir parçasıdır."

4. Oyun ortası: Açmaz. "Açmaz, ağır bir taşın karşısında bir taşınızın olmasıdır. Vezirin, hemen arkasında şahı varken, önündeki rakip kalenin tehdidinden, şahını tehlikeye atmadan kurtulamayacağı için, kale tarafından infaz edilmekten kurtulamaması gibi. Aynı hayattaki gibi 'Kendini açmaza alma' deriz."

5. Oyun sonu: Pat. "Pat, hiçbir hamle yapamadığın durum, şahın hiçbir yere gidemediği durumdur."

6. Sonsöz: Beraberlik. "Ben bir istisnayım. Beraberlik 'pat'a benzer ama aynısı değildir. Hiç kendimi pata düşürmedim."

Saravuth'un bir günü satranç oynamakla, insanlara takılmakla, içten gülmekle, aklına takılan bir acıyla birdenbire hüznlenmekle geçer. Filmi çeken

Saravuth, rakip beklerken küçük bir bağış kabul ediyor.

ekibin temsilcisi Linda ona veda ederken “Sana film sırasında para vermek istemiyorum.” diyerek endişesini dile getirir. “Gizlice verebilirsin.” der Saravuth ve parayı alır. Ekip ayrılırken arkalarından “Odysseus’u okudun mu?” diye sorar ve perde iner.

Satranç ve Sanat yazılarını oluştururken benim için en uzun ve zahmetli zaman dilimi hangi filmi tanıtacağıma karar verebilme dönemidir. Bu dönemde yaşadığım durumu, yapacağı hamleye karar verinceye kadar oynayacağı taşa dokunmamaya özen gösteren bir satranç oyuncusunun durumuna benzetebilirim. Aslında bazı okurların düşündüğünün tersine, çok sayıda aday film vardır aklımda. Sağ olsun, insanoğlu da üretmekten kendini alamaz, yenileri eklenir durur bu listeye. Kimisini ben bulurum, kimisinden de konuya ilgimi bilen dostlar ve satrançseverler haberdar eder beni. Seçtiğim film ile ülkenin ve dünyanın gündemi arasında genelde bir bağlantı yoktur. Yaşadığımız dünyanın gündemi çok hızlı bir biçimde değişse de satranç ve sinema bu gündemi aşan bir evrensellik ve kalıcılık ihtiva eder. Odysseus Gambiti bu ilkelerin dışında kalan bir film oldu. Bu yazı yazılırken ülke ve dünya gündemindeki önem-

Ergin Çiftçi: Sokakta satranç var (Washington DC, 2008).

li konulardan biri mülteci sorunuydu. Dünyada savaşın, siyasi istikrarsızlığın, terörün ve yoksulluğun hüküm sürdüğü coğrafyalardan insanlar, çoluk çocuk, akın akın, batıya göç ediyorlardı. Bu toplu yola çıkış, bazı hayvan sürülerinin yaptığı, mutlaka gerçekleştirilmesi gereken ve çok büyük kayıpların kaçınılmaz olduğu göçlere ne denli benziyordu! Başaranların bir kısmını belki çok mutlu bir yaşam bekliyor olabilirdi. Ancak Saravuth örneğinde olduğu gibi

kaderlerine karşı sürekli en iyi hamleleri yapmaya çalışan ama sonunda kaybeden ne kadar çok insan vardı. Saravuth, bütün ailesini yitirmiş, evinden ayrılmış, dünyanın başkentine kadar ulaşmış, burada hayata tutunmaya çalışmış, ancak denizlerde onlarca yıl gezip dolaşan mitolojik Odysseus gibi henüz “evine” kavuşamamıştı.

Bu yazı yazılırken ülke gündemindeki diğer önemli konu ülkemizin dört bir köşesinde benimsenen “Sokakta Satranç Var” projesiydi. Satranç seven çok farklı yaşlardan insanlar sokakları bir satranç festivaline dönüştürmüştü. Saravuth gibi sokaklarda rakip bekleyen satranççıların olduğu bir dünyayı kuşkusuz daha iyi günler beklemektedir. Bu projeden ve Odysseus Gambiti’nden bahsetmişken yıllar önce sokakta satranç oynadığım anları sizlerle paylaşmak istiyorum.

Odysseus Gambiti, pek çok festivalden ödülle dönmüş bir kısa film. Yönetmen, sokakta akan hayatın en vurucu noktalarından birine kamerasını saplayarak oradan izleyici için leziz bir öz emmeyi başarıyor. Bu başarılı saplamanın öncülünün, büyük olasılıkla, Saravuth’un da oyuncuları arasında

Ergin Çiftçi: Sokakta satranç var (San Francisco, 2006).

geçtiği The Creative Streets (2010) adlı bir başka sokak belgeseli olduğunu keşfediyorum. Saravuth Inn, deneyimli bir yıldız oyuncu gibi izleyiciyle arasında hemen sıcak bir bağ kurmayı başarıyor.

Saravuth, satrancı biraz hayata benzetiyor. Onun hayatını kısa bir filme sığdıran yönetmen de, avantajlı bir konum elde etmeyi umarak açılışa taş feda etmeyi tanımlayan gambit teriminden hareket ederek, bir hayatın feda edilmiş olduğunun saptamasını yapıyor. Yönetmen bir yandan da asıl evinden yıllar önce koparılmış, sonrasında da bir ev bulamamış Saravuth ile mitolojideki Odysseus arasında benzerlik kurmuştur.

Saravuth'un ne derecede kuvvetli bir oyuncu olduğunu bilmiyoruz. Siyahlarla Sicilya Savunmasını tercih eden Saravuth'un beyazlarla seçtiği kendi açılışının, merkezi elde etme konusunda aceleci olmama ve roku geciktirerek şahın güvenliğini tehlikeye atma gibi iki önemli zaafı var gibi görünüyor. Buna karşın Saravuth, muhtemelen, günümüzün kuvvetli oyuncularından birisi olduğunu sorulduğunda onları küçümser: "Bütün bu adamlara satranç oyuncusu mu diyorsun? Güldürme beni! Onlar buradaydı, burada doğdu, burada büyüdü, vesaire vesaire. Benim geçmişte yaşadıklarım, eğitimimle karşılaştırdırca bu adamların hepsi tembeldir!"

Yazıyı tamamlamadan hemen önce, Saravuth'un hala orada olup olmadığını merak ediyorum. İnternette Union

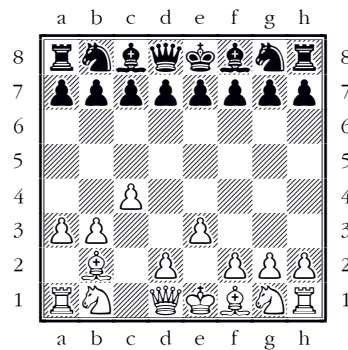
Square'in çözünürlüğü çok yüksek bir fotoğrafını buluyorum; Satranç masaları kurulmuş, birinde bir sokak satranççısıyla bir üniversite öğrencisi oynuyor. Hemen yanında Saravuth'un masası ve plastik kasası; taşları dizilmiş ancak kendisi görünürde yok. Orada olduğumu hayal ediyorum. Ben plastik kasa ya oturunca sanki birdenbire yerden bitiveriyor. Merhabanın ardından 5 dolar istiyor hemen, itiraz etmeden veriyorum. Alışlagelmiş açılışını yaparken nereli olduğumu soruyor, kendisinin çok daha uzaktan geldiğini söylemeden edemiyor. Oraları bildiğimi, filmini izlediğimi, üstelik hem İlyada hem de Odyssea'yı okuduğumu söylüyorum, şaşıyor; uzun bir sohbetten sonra "Evet Odysseus," diyorum, "Penelope'n seni eve bekliyor." Gözleri doluyor, ama sulandırılmamış İsmaros şarabı içmiş gibi, yerinden bir türlü kalkmıyor, o yanık sesiyle şarkısını mırıldanıyor: "I don't know why, I used to cry..."

"Odysseus Gambit" filminin afişi

Filmden Diagram

Diyagram 1

Saravuth Açılışı

1. c4 ... 2. b3 ... 3. ♖b2 ... 4. a3 ... 5. e3

Kaynaklar

1. <http://www.imdb.com/title/tt1886621/> (Erişim tarihi: 23.09.2015)
2. <http://www.alexlor.es/odysseusgambit/> (Erişim tarihi: 23.09.2015)